УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР
Видання Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка.
Ч. 8.

ТОГОБОЧНІЙ

ЖИДІВКА ВИХРЕСТКА

Драма в V діях.

ЛЬВІВ.
ДРУКАРНЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.
1922.

ОСОБИ:

Лейба, старий жид.
Сара (потім Марія), його дочка на 19 році.
Кулина, старенька баба.
Степан, син її на 25 році.
Пріська, молода пишна дівчина.
Панас Стерня, заможній селянин років за 50.
Оришка, дівчина, Лейбина наймичка.
Хведоська } дівчата.
Марина }
Тарас } селяне пянички.
Мусій }
1, 2, 3 — селяне.
1, 2, 3 — баби.
1, 2, 3 — дівчата.
1, 2, 3, 4 — парубки.

Парубки, дівчата й народ.

ДІЯ І.

Гай. Над вечір. Починає сутеніти. Праворуч млин, ліворуч Лейбина хата, вікном до глядачів. Хата з ґанком, вкрита черепицею. Ближче до млина велике гіллясте дерево.

ЯВА І.

Степан, Пріська, парубки, дівчата й Сара. Сара в хаті сидить біля розчиненого вікна, з книжкою в руках. Парубки грають у довгої лози, дівчата сидячи гомонять і сміються.

І. Парубок. Ка-зна яку забавку знайшли!

Дівчата. А вже правда!

І. Дівчина. Ніби-то кращої й придумати не можна!

ІІ. Дівчина. Сами граються, а ми отак сидимо й розвеселить нікому.

ІІІ. Парубок. А й справді, хлопці, киньмо... Давайте краще пісню, або-що утнемо! І дівчата розважуться, горло подеруть, а то бач як засумували.

(Чути, як десь недалеко грає музика: скрипка та бубон).

І. Дівчина. Чуєте, на вигоні музика грає. Ходімо туди!

Гурт. Ходімо, ходімо. *(Пішли праворуч, побіля млина. Степан мав іти у другий бік, але Пріська затримала його).*

ЯВА ІІ.

Степан і Пріська.

Пріська. Постій... та куди ти?

Степан. Чого тобі?

Пріська *(вдержуючи).* Підожди, дай сказати слово...

Степан. Що там таке цікаве маєш говорити?

Пріська *(пригортаючись до його).* Степане, скажи, чого ти від якого часу ніби ховаєшся від мене, розмовляти зо мною не хочеш?

Степан. То тобі так здається.

Пріська. Ох, колиб тілько здавалося? то було по всяк час зо мною гуляв, кохався, а тепер...

Степан. А тепер може мені не до того.

Пріська. Може горе яке у тебе? *(Павза)* Чого криєшся, чому мені не скажеш?

Степан. Не полегша, хоч і скажу.

Пріська. Степане, я помічаю недобре щось... Серденько моє чує ніби щось страшне, мені здається...

Степан. Чим же я винен, що тобі здається.

Пріська. Ти не кохаєш мене? Не до любови я тобі? Мовчиш? Мабуть правда? Мабуть я вгадала? *(Павза, ласкаво)* А памятаєш, Степаночку, як присягались вік кохатись... памятаєш?.. Одружитись в осени мали...

Степан *(зітхнув)*. Радаб душа в рай, — гріхи не пускають.

Пріська. Гріхи? які?..

Степан. Та... такі... усякі...

Пріська. Чомуж не хочеш сказати? Може матінка не згожується за невістку мене мати? *(Павза)* Чи може другу покохав?

Степан. Та чого це ти так причепилась до мене?

Пріська. Бо ти не такий до мене став. Мабуть знов за Лукію мислиш?

Степан. Потрібна вона мені!

Пріська. Може иншу яку кохаєш? Скажи мені, скажи, щоб я одразу все знала.

Степан. Ех, Прісько, усяко на світі бува... Ти добре знаєш, що кохав я тебе, щиро кохав, — ти це сама бачила, — вечір який не побачу тебе, уміраю за тобою!

Пріська. А тепер?

Степан. Я не винен... Не можуж я примусити свого серця кохати тебе, коли воно не хоче.

Пріська. Не хоче?.. Чому?

Степан. А я знаю?

Пріська. Степане, Степаночку... орле, не говори цього, не жартуй, бо цей жарт — пекельний жарт! Він гадюкою вється круг мого серця, вогнем пече!

Степан. Я, Прісько, не жартую... Я душею радий кохати тебе, так нічого з серцем не подію... Що ти зробиш, коли воно не лежить до тебе?

Пріська *(докірливо і гірко)*. Не лежить... На віщож було улещати, неправду казати?

Степан. Не улещував я тебе. Кажуж, кохав.

Пріська. Кохав... Ні, Степане, хто щиро раз покохає, той до віку не нерестане! Я першого тебе покохала і поки серце у грудях битиметься, одного тебе кохатиму!

Степан. У тебе таке серце, а у мене инше.

Пріська. Я кохаю тебе, Степане, над усе на світі... не цурайся мене, не занапасти мого віку... Пропадуж, на віки пропаду без тебе.

Степан. То пусте! Мало тобі парубків, чи що? Закохайся в котрого і пропадать не треба буде.

Пріська *(ображено).* Що?

Степан. Нема нічого дивного!

Пріська *(гордо).* Ти, либо́нь, забуваєш, Степане, що я не ледащиця, щоб сьогодні кохати одного, завтра другого і думати за третього! Я... Я не повія!

Степан. Боронь мене Боже так думати.

Пріська *(не потураючи).* Це ти вієш своїм коханням, мов половою!

Степан. Не варт нам довго говорити! Що було, те минулось.

Пріська. Ні, не минулось! *(Палко)* Не минулось і не минеться! *(Пригортаючись)* Я тебе нікому не віддам, нікому! Ти мій, чуєш, мій на віки!

Степан. Ет! *(відпихає її).* Мені нема часу тут киснути. Прощай! Нудна, мов патока, а вяжеться! *(Пішов).*

Пріська. Тривай!! *(Зробила кілька ступнів і зупинилась)* Чи він шуткує, чи?.. Невже иншу покохав? Е, ні, парубче, цього не буде! Я тобі не Лукія, ні! Як на те підеться, то ні на хвилину не задумаюсь згубити й тебе й себе. Иншій тебе не віддам. *(Павза)* Когоб же це він покохав? *(Думає, відходить).*

ЯВА III.

Пріська й Павло. (Стемніло. Тьохкає соловей).

Павло *(увіходе).* Бач, де вона! Насилу знайшов! Що це ти тут одна поночі відьмуєш, чи як? *(Обніма її).*

Пріська. Геть к бісу!

Павло. Ой-ой ой, — яка сердита! Чи не ґедзь, часом, укусив? *(Регоче).* Ходім до гурту, там за тобою скучають!

Пріська. Нікому скучати.

Павло. А може й є! Ходім, там гульня, скрипка, бубон, ходім... танок збираються вести, ну, й звісно, ти будеш королівна. Мене силою погнали тебе шукати. Чого це ти така засмучена?

ЯВА IV.

Оришка *(несе воду й ставить біля ґанку).* Ну й гай у нас! Не гай, божий рай! Хоч як гірко на душі, а вийдеш у цей гай, глянеш навкруги і все горе забудеш. Он тобі й ставочок і млиночок, а ось і вишневий садочок!.. А у садочку соловейко співун... ач, як тьохка!.. Тьох, тьох, тьох... *(Замислилась і співа).*

Не щебечи, соловейку,
На зорі раненько;
Не щебечи малесенький,
Під вікном близенько!

Твоя пісня дуже гарна,
Ти гарно співаєш;
Ти щасливий, спарувався
І ґніздечко маєш.

(Зітхаючи говоре). І у мене свій садочок був, соловейко співав, було й гніздечко — не стало!.. *(Витира очі).* Всього не стало... У найми пішла... *(Співає далі).*

А я, бідна, безталанна,
Без пари, без хати;
Не судилось мені в світі
Весело співати.

Ой, лети, співай тим людям,
Котрі веселяться;
Вони піснею твоєю
Будуть забавляться.

Мені пісенька такая
Серце розриває;
Дужче бється воно в грудях
Аж дух замирає.

ЯВА V.

Оришка, Лейба, а далі й Панас.

Лейба *(в дверях).* А ну, до хати! Пішла по воду та й запропастилась!

Оришка. Зараз... Я тільки що прийшла. *(Бере відра у руки).*

Лейба *(виходе на ґанок і сіда).* Та винеси мені сюди чаю.

Оришка. Добре. *(Пішла).*

Лейба *(сидить і дивиться у гору).* Гм... покотилась!.. Зникла!.. Отак і моє життя, мов та зіронька, закотилось. *(Зітха).* Так якось мелькнула

перед очима молодість і нема!.. Не зчувся, як і сивиною обгорнуло... Спливе иноді та молодість в думках, і знов забудеться... Не забувається тільки той клопіт, та праця, котрою добро своє наживав... А таки нажив, хе, хе, хе, нажив... буде добрий посаг для Сари... Тільки й утіхи зосталось, що вона.

Панас *(увіходе)*. Добри-вечір, Лейбо!

Лейба. Здрастуйте, Панасе Трохимовичу! *(Подає руку)*.

Панас. Я до тебе.

Лейба. Спасибі, сідайте.

Оришка *(вносить чай)*. Здрастуйте, дядьку.

Панас *(сідаючи)*. Здорова, здорова!

Лейба *(до Оришки)*. Принеси й їм, та лямпу засвіти й винеси.

Оришка. Добре. *(Пішла і виносить чай і лямпу)*.

Панас. Звістку тобі привіз.

Лейба. Від кого і яку?

Панас. Од Йоселя.

Лейба. Од Йоселя?

Панас. Еге!

Лейба. Де ви його бачили?

Панас. У Корсуні.

Лейба. Хіба ви були у Корсуні?

Панас. Оце, над вечір, тільки повернувся.

Лейба. Щож він говорив?.. Кушайте чай.

Панас. Спасибі. Наказував кланятись тобі і дочці.

Лейба. Спасибі, спасибі.

Панас. Питав, чи получив ти письмо від його.

Лейба. Сьогодні получив.

Панас. Обіщався завтра прибути до тебе.

Лейба. Він написав про це... Ждемо, ждемо, дорогий гість!.. Пийтеж, будь ласка, чай. *(Пють чай)*.

ЯВА VI.

Тіж і Сара. (Сара в хаті стає біля вікна).

Сара *(засмучена)*. Який чудовий вечір! Усе небо вкрито зіроньками!.. Як гарно, як хороше вони горять... он блакитним вогнем... зеленим, червоним... а між ними велитень місяць... гордий і осяйний, пишається, красується і неначе примушує тебе жити, радіти, чаруватись промінням Божим. Ти, місяченьку, чаруєш, ласкаєш очі — не серце. Серце просе, бажає кохання, щирого і вільного кохання, — не краденого, не таємного, яким я користуюсь!.. *(Замислилась)*.

Панас. Спасибі, Лейбо.

Лейба. Пийте ще. Оришко! Оришко!

Панас. Як що ласка — випю. *(Оришка увіходе).*

Лейба. Налий нам ще чаю.

Оришка. Зараз *(Забіра стакани і йде, а потім подає чай і зникає).*

Панас. Чи ти, Лейбо, чув, що у нас у містечкові скоїлось?

Лейба. Ні. — Що таке?

Панас. Ге!.. Там таке... Здається, що станового нашого по шапці!

Лейба. Ну?! Що случилось?

Панас. Тиж чув, мабуть, що становий — то...

Лейба. Шш!.. *(озирається)* говоріть потихеньку. *(Тихо балакають і пють чай).*

Сара. Не знаю, що робити — не знаю!.. Думка сперважає думку... і одна думка, думка про Степана панує над усе... Серце якось чудно, боляче бється, ніби йому тісно у грудях, ніби воно хоче вирватись на волю, на простір, але його щось здавлює, вдержує, не пускає. Як тяжко любити крадькóма... Крадькóма од тата, од людей, навіть од самого Бога! — а треба... не можуж я зупинити серця, не можу. Чудно, їй-Богу, на світі: для того, щоб кохатися, ніби треба бути одної віри, належати до одної зґраї... ніби кожний не може зоставатись тим, хто він є і кохати одно одного?

Лейба. Хе-хе-хе... Та невже?

Панас. Вірно!

Лейба. Це штука! Хе-хе-хе! *(Тихо балакають).*

Сара. Завтра приїде Йосель... Ха-ха-ха! Молодий, ха-ха-ха... Приїде, щоб забрати з собою, законом примусити мене кохати його, належати йому... Ні!.. ні!.. Коли віра, закон заборонять мені кохати, кого я хочу, так я зражу батьківській вірі і таки любитимусь з Степаном!.. Зражу вірі... Страшно, страшно подумати! *(Замислилась).*

Лейба. Ой-ой-ой! Хе-хе-хе!

Панас. Він вже й туди, він вже й сюди, він і крупи, він і пшона... так ні! хе-хе-хе! *(Регочуть).*

Сара *(рішуче).* Все одно!.. Колиб швидче Степан тільки приходив, умовлюсь з ним і утечу звідціль, утечу... Зазнаю щирого, вільного кохання... *(Зразу).* А тато!?. Тато!.. Що з ним старенським буде? Він не виживе. *(Схилившись на руки плаче).*

ЯВА VII.

Тіж і Степан.

(Степан увіходе крадучись, але побачивши Лейбу й Панаса, повернув назад і через кілька хвилин підходе до вікна, де сидить Сара).

Лейба. Це як по нашому: фервал аганц цостройки!.. хе-хе-хе.

Панас. Догрались наші! Хе-хе-хе... А по нашому: по правді, каже, роби, по правді і очі вилїзуть. Хе-хе-хе... *(За лаштунками далеко чути гуртову пісню).*

Степан *(біля вікна).* Добри-вечір, ластівочко моя!

Сара. Ой, як ти мене злякав!.. Я так замислилась!

Степан. Тихше говори, бо на ґанку сидить батько з Панасом... Ти чогось зовсім засмучена... *(Розмовляють не дуже голосно).*

Разом.

Панас. Ач, як вигукують.

Лейба. Еге, молодість! співають, гуляють, поки не мають клопоту, це тільки й їхнього, а підкрадеться горе, клопіт, обсипе сивизна — годі! От ми з вами — не до того вже! Хе-хе-хе!..

Панас *(зітхаючи).* Наше минулося. Спасибі за чай.

Лейба. На здоровя.

Панас. Стало бить, на цім тижні й весілля у тебе?

Лейба. На цім же, на цім. Спасибі Богові, дав таки дождати часу, що погуляю на весіллі у дочки.

Панас. Так, так. А Йосель, здається, жидочок нічого собі?

Лейба. Гарний, гарний чоловік.

Панас. Рудий тілько, аж горить! Хе-хе-хе!

Лейба. Хазяїн добрий, грошей не мало є, а як Сарочку мою любить! Ц... ц... ц...

Панас. Такуб та не любити! А вона його?

Лейба. Звісно, теж любить... Я її не силую, боронь Боже!

Панас. Так!.. Весілля тут гратимеш?

Лейба. А як же?! тут.

Сара. Степане, щастя моє, місяцю ясний, коли кохаєш мене, коли правда тому, що говорив, бери мене, бери зараз і веди куди хоч.

Степан. Що таке скоїлось?

Сара. Завтра приїде Йосель, мій наречений...

Степан. Велика штука! Приїде й знов поїде.

Сара. Ні... Він приїде з тим, щоб звідціль поїхати вкупі зо мною.

Степан. Як саме?

Сара. На цім тижні хоче повінчатись зо мною.

Степан. Цього не буде!

Сара. Я не можу... не хочу... Я одного тебе кохаю... ні на кого не зміняю...

Степан *(обніма).* Не бійся, я нікому тебе не віддам. Ти моя, моя і більш нічия.

Сара. Колиб, колиб скоріше прийшов той час, коли я зможу любити, не крадучись. Степане, ти був у попа? Що він, згоджується?

Степан. Звісно, згоджується...

Сара. Знаєш що, Степане, ходім зараз до його... я хочу зараз все скінчити... у мене думки

Панас. І музика буде?

Лейба. Ще не аби яка, а корсунська! Хе-хе-хе!..

Панас. Тиж до дочки, у Кóрсунь, жити переїдеш, чи як?

Лейба. Ні, я вже тут віку доживатиму.

Панас. Чогож так? Оце, здається, на Покрову срок тобі кінчається?

Лейба. Я, бачите, ще на три роки узяв у аренду млина.

Панас. Що кажеш?

Лейба. На тім тижні й контракта підписали.

Панас. За туж таки ціну?

Лейба. Дешевше. Панові треба за границю їхати, а грошей не хватає, так він прикликав мене, тай говоре: »як що маєш, Лейбо, ще держати у аренді млина, то давай уперед за три роки грошей, так дешевше — говоре — віддам«, ну я й узяв.

Панас. За скількиж іменно?

Лейба. Перше я платив за аренду 230 карб. на рік, а тепер заплатив по 200 карб. Шістьсот за три роки наперед виклав!

Панас. Шістьсот?!

Лейба. Еге.

Панас. Так одразу й виклав?

Лейба. Одразуж.

Панас. Гм... Шістьсот! Ну й сума!?

Лейба. А що робити? Звик я до цього кутка. Сами подумайте: 20 літ живу вже я тут.

Панас. Так, так... Курка, кажуть, до сідала звика, а чоловік і поготів.

за думками міняються... то мені страшно робиться за зраду вірі... то я починаю жаліти тата, а инколи здається мені, що ти не любиш мене.

Степан. Та що бо ти говориш? Я вже не знаю, чим і як тебе завіряти?.. А до батюшки зараз, не той якось... треба спершу попередити його... Знаєш що? Я оце побіжу до його, побалакаю, тай прийду за тобою, — добре?

Сара. Добре?

Степан. А ти приготуйся. Я повернуся і ждатиму коло ґанку.

Сара. Як тілько татко ляжуть, я й вийду. *(Зітха).* Нехай хоч ніч йому спокійна буде.

Степан. Так я побіжу.

Сара. Тривай... Степане, ти бачиш, що я тебе кохаю над усе, міняю на тебе усе святе, дороге... віру міняю батька... *(Крізь сльози)* Чуєш? Я зостаюсь на ввесь вік з тобою...

Степан. Хіба ти не віриш?

Сара. Степане, дивись *(показує у гору).* Он він, ясний, дивиться на нас і чує нашу розмову... Нехай же він буде свідком нашого кохання, нехай він стоїть на сторожі нашої вірности... Як щож, не дай Боже, хто зрадить з нас, нехай він буде помстителем зрадникові! Я присягаюсь батьком, покійною матірю, тобою, ясний місяцю. кохати вірно до віку одного тебе, Степане! *(Павза).* А ти?

Степан. Присягаюсь і я усім дорогим мені кохати вік тебе одну!

Лейба. Тож то й є! *(Зітха).*

Панас *(встає).* Вже час і до дому.

Лейба. Підождіть, я гукну на Сару, ви сами вклонитесь їй від Йоселя. Ще не пізно — виспитесь *(гука).* Саро, Сарочко! Виж глядіть, на весілля приходьте, не гребуйте жидом Лейбою. Хе-хе-хе.

Панас. А чогож? Звісно, прийду... Пейсаховою почастуєш! Хе-хе-хе!

Лейба. Почастую, хе-хе-хе... почастую. *(Одчиня двері й гука).* Саро, Саро! а йди лиш сюди, діло є. Мабуть читала... Любить книжки читати, страсть як любить!

Сара *(палко пригортаючи його).* Вірю, вірю... мій голубе! Тепер я спокійна.

Степан. І вірила і боялась. *(Голос).*

Сара. *(Одхилилась од Степана).* Ой, татко кличуть. Ідиж, іди.

Степан. Дивись же, виходь!

Сара. Вийду, вийду, не турбуйся. *(Цілуються).*

Степан. Горличко моя! ніяка сила не одніме тебе у мене!

Сара. Пусти, пусти! Зараз, тату, йду! *(Зникла. Степан пішов за лаштунки).*

Сара *(вийшла на ґанок).* Чого вам, тату? Здрастуйте, дядьку.

Панас. Здрастуй, Сурко!

Лейба. Вони оце з Корсуня...

Панас. Йоселя бачив, — наказував, щоб вклонитись тобі від нього.

Сара *(чудно).* Спасибі.

Лейба. Чого же це ти, донечко, не весела така?

Сара. Я... я нічого...

Панас *(подає руку Лейбі).* Ну, зоставайся здоров. Прощай, Суро!

Лейба
Сара } Прощайте.

Панас *(пішов і зупинився біля дерева).* Ге!.. Яке гіллясте та пишне розрослося!

Лейба. Сам викохав.

Панас. У жароту холодок добрий. *(Пішов).*

Лейба *(цілуючи Сару).* Так, донечко дорога, незабаром ти й покинеш мене, старого... зостанусь один сирота, зовсім сирота.

Сара *(болізно).* Тату.

Лейба. Щож, донечко, чи рано, чи пізно, а треба... не вік же дівкою сидіти та старого батька доглядати, хе-хе-хе!..

Сара *(припадаючи до грудей Лейби).* Тату, рідний, дорогий!.. Важко, боляче мені покинути вас одного в самотині.

Лейба *(пригортаючи її до себе).* Треба, Сарочко, не ремствувати, а дякувати Милосердному, що посила тобі дружину. *(Павза).* Ти плачеш...

Дорогі для мене ці сльози... Я вірю, бачу, що ти жалієш мене, — шануєш... Ну, заспокойсяж, заспокойся... не плакати треба — радіти!.. Ну й весілля утнемо, хе-хе-хе. На всю округу! Таке весілля, щоб довго згадували, як старий Лейба, свою єдиначку, свою зіроньку ясну заміж віддавав... Хе-хе-хе... Я написав Йоселеві, щоб він і музику з Корсуня привіз, там краща Стеблівської. Та чого це ти, справді, зажурена така?

Сара. Ні... нічого, тату.

Лейба. Оце треба ще майстрів найняти — ятки поставити на подвірі і тут біля хати. Нехай усе село, увесь мир до нас на свято приходе — усіх вітатимем! *(Сара важко зітха).* Що бо з тобою, хай Бог милує! Чи не хвора ти часом?!

Сара. Ні... голова болить... то нічого... так... воно пройде.

Лейба. Іди, та ляж, засни й перестане голівка боліти. *(Цілує її у голову).* А я піду до Івана, та побалакаю таки про ятки... тепер він повинен бути дома... Йдиж, іди, та ляж... Завтра наречений приїде, не гарно, коли застане тебе такою, як зараз! Хе-хе-хе... Ну, яж іду. *(Пішов).*

Сара *(де який час мовчить, потім сіда, схиливши голову на руку).* Бідний, бідний тато! Він не зна, не почува, яке велике горе я маю вчинити йому! Він, неначе дитина, радіє тому ніби щастю, що готує за для мене! Він клопочеться, вбивається за мною, а я, за всі його піклування маю кинути його, відсахнутись на віки від його, на віки... *(Замислилась).* Щож, щож мені робити, коли я кохаю? Боже! ти бачиш, що я не винна, що я не можу зупинити свого кохання! Простиж мені мій грішний замір! *(Павза).* Признатись татові... Ні, ні, ні!.. Він скоріше згодиться бачити мертвою мене, ніж за зраду вірі... Ні, не можна.

ЯВА VIII.

Сара й Оришка.

Оришка. Отак! попили чай, пішли, а й не гукнули, щоб прибрати! *(До Сари).* Що це з вами? Чого ви такі засмучені?

Сара. Нездорово мені. Оришко, як що тато спитають про мене, то скажи, що я лягла вже.

Оришка. Лягайте... вже час.

Сара. Прощай, прощай, Оришко. *(Пішла в хату).*

Оришка. На добраніч. Що воно з нею подіялось! Днів вже зо три мов не своя ходе — чудна якась! Завтра молодий приїде, а вона мов лиха якого жде на свою голову. *(Зітха).* Хоч, правду сказати, від такого молодого весела не будеш... рудий, поганий, а як заговоре, то так весь вид і заплюе, їй Богу! Тьфу!... А вона, дарма що жидівка, кра-

суля!.. І!.. Сміття скільки! Треба підмести, щоб старий не лаявся. *(Бере стакани, односе, вертається з віником і співаючи підміта на ганку).*

Не щебечи соловейку,
На зорі раненько і т. д.

ЯВА IX.

Оришка й Лейба.

Лейба. Знов співаєш? А Сара лягла?

Оришка. Лягли. У них голова, чи що, болить...

Лейба. Тож то! А ти співати заходилась. Приготуй і мені постіль.

Оришка. Добре.

Лейба. Візьмиж і лямпу. Стривай! ранком збігай до Івана Качура і скажи, щоб зайшов до мене, бо я оце ходив, та не застав його дома чуєш?

Оришка. Чуюж, чую! *(Пішла).*

Лейба *(замислився).* Так, з найкращою своєю втіхою, з своїм щастям приходиться розлучитися! Жаль, а треба. *(Павза).* Дякую тобі, Великий, що ти поміг мені виростити дочку. Ти бачиш, що я навчив її усьому доброму, навчив шанувати святу віру... Молю тебе, доведиж її до чесного вінця, пошли їй щастя й веселе життя, навчи її бути вірною жінкою і чесною матірю! *(За лаштунками гуртовий гомін).*

Оришка *(у дверях).* Хазяїне, там на кроваті у вас якісь то листи порозкидані, що з ними робити?

Лейба. Ось я зараз сам їх поскладаю. *(Пішов за Оришкою).*

ЯВА X.

Гурт, позаду Пріська, а за коном Степан.

Гурт розмовляючи й регочучи, проходе коном. Пріська непомітно одстає.

Пріська. Підглядю! До світа просидю, а підглядю! Цікаво упевнитись, чи не збрехала Марина, що Степан відколи до цього гаю вчаща! *(Павза).* Не вжеж таки він зміняв мене на жидівську наймичку?.. *(Павза).* Підглядю... зібю колотнечу... *(Павза).* А що з того?.. Силоюж не примусю його кохати мене... Кохавсяж він з Лукією — покинув її, зо мною почав кохатись; тепер з Оришкою, а там і од Оришки одкаснеться... *(Замислилась).* У осени мали побратись... усі знають... сором буде людям в очі глянути!.. *(Зітха).* Доспдю... Побачу... запевнюсь... може він драгує мене?.. Може кохає... таки. *(За коном гуртові голоси й Степанів).*

Гурт. Чи то не Степан?
„ Він же, він!
„ Степане, куди простуєш?
Степан. За греблю треба.
Пріська. А! Йде... сюди йде! сховаюсь. *(Стає за дерево).*
Гурт. Чого.
Степан. Певно діло є.
Гурт. Пріськи там нема, не поспішайся!
Степан. Одчепіться з своєю Пріською.

ЯВА XI.

Пріська й Степан.

(Пріська стоїть за деревом. Степан ближче коло хати).

Степан. От, чортяка розносила їх! Пріськи між ними не видно — певно раніш до дому пішла... їй, бідній, без мене й гульня не гульня. Любить вона мене, вбивається за мною!.. *(Зітха).* І я її любив, щиро любив, а тепер одвернуло... як покохався з Сарою, — остогидла Пріська.

Пріська *(тихо).* Так і є... до Оришки... не збрехала Марина.

Степан. І що я за чоловік, що у мене за серце — сам не розберу! Кохався з Лукією, помірав за нею — одвернуло, а до Пріськи привернуло; кохався з Пріською, пропадав, — повинні були побратись — зпротивила... За Сарою здихаю, жити без неї не можу... Так закохався в неї, що хоч в пекло ліз! Ні, од Сари не одверне, ні! *(Павза).* Иноді згадаю Лукію, Пріську, жаль візьме... тоді мені здається, що я усіх їх однаково люблю, так що, колиб можна, то й на трьох оженивсяб... Ну, а коли не можна, так я в тім не винен.

Пріська. Що він бубонить?

Степан *(підходе до ґанку).* Чогож вона не виходе? Невже Лейба не спить ще?

Пріська. Чи не в хату часом простує? Вікна побю, їй же Богу, побю!

Степан. Ну, Лейбо, прощайся з дочкою. Твоє щастя буде моїм щастям!

Пріська. Ні, жде.

ЯВА XII.

Тіж і Сара.

(Сара, покрита хусткою, з вузликом, вилазе у вікно. Зупинилась біля вікна).

Степан. Здивується село, що я таке зробив — жидівку вихрестив.

Сара. Важко... Важко покидати!

Пріська. Хай тільки вийде — такого нароблю, що Лейба її геть прожене!

Степан. А як Пріська вбиватиметься! Жалко мені її!..

Сара *(з мукою)*. Прощай, любий тату, прости мене... і ти, хато, дорога колиско, прости! *(Іде борючись з собою)*. Страшно! *(Зупинилась)*. Вернутись, ще не пізно... тато не зна... а Степан... Завтра Йосель приїде... ні, ні... туди, туди до щастя, до кохання... до нього... до нього.

Степан. Та що це вона справді? *(Спльовує)*.

Сара *(виходе на середину кону)*. Степане!

Степан. Я ось! *(Обнімаючи її)*. Відкіля ти узялась?

Пріська. Хто воно такий? *(Придивляється з за дерева)*.

Сара *(тремтючи)*. Я у вікно... у двері не можна було... тато...

Степан. Ходім же до батюшки — він жде...

Пріська. Здається не Оришка?!

Сара. Жде?

Степан. Еге... Ходім, там тобі безпешно буде.

Пріська. Ні, ні, не вона!

Сара. Степане, страшно мені чогось!

Степан *(цілуючи її)*. Не бійся, зоре моя, не бійся!

Пріська. Жидівка?! Сурка!? Цілуються... з жидівкою любиться!

Степан. Батюшка говорив, що у неділю перехрестить тебе і туж неділю повінчає нас.

Пріська. Мм... Он як! З жидівкою женитися! Брешеш, голубе! Я розібю, розвію, ваше кохання!

Сара. Ходім, ходім скоріше... мені почулось...

Степан. Заспокойся... нас ніхто не побаче. *(Ідуть)*.

Пріська *(заступила дорогу)*. Стійте!

Сара. Ой! *(Пригорнулась до Степана)*.

Степан. Що воно?! Пріська?!

Пріська. Я! Не впізнав? А. з жидівкою кохатись, женитись! А ти, паскудна, од батька, як злодійка, тікати?! Брешете!

Степан. Мовчи, бо заткну пельку!.. Ходім, Сарочко!

Пріська. Стійте! не пущу!

Степан. Геть з дороги! *(Одштохнув її і хутко пішов з Сарою)*.

Пріська *(кинулась за ними, але зупинилась)*. Стійте! Ха-ха-ха! Спіткнетесь! *(Хутко йде на ґанок і з силою стука у двері)*. Лейбо! Жиде! Виходь, скоріше виходь! Чуєш, жиде!

ЯВА XIII.

Пріська, Лейба й Оришка.

Лейба *(в хаті ще)*. Оришко, Оришко, йди сюди. *(Штовхає поперед себе Оришку)*. Хто стука? Чого треба?

Оришка. Це Пріська! Чого тобі?

Пріська *(важко дихаючи й сіпаючи Лейбу).* Біжи... Рятуй... чуєш, рятуй її! Вона з Степаном утекла...

Лейба. Що таке? Хто втекла?

Пріська. Вона... дочка... твоя...

Лейба. Чи ти не здуріла?! Сара спить.

Пріська. Спить? Ха-ха-ха... Я підгляділа, як вони цілувалися тут... Він повів її до попа...

Лейба *(кинувся в хату).* Оришко, йди сюди!

(Оришка пішла; у вікно видно Лейбу й Оришку з свічкою).

Пріська. Ха-ха-ха... Шука! проспав, поганий жиде, дочку!..

Лейба *(вибіга з Оришкою).* Говори, говори, де вони?

Пріська. Кажуж до попа пішли... хреститись...

Лейба. Хрестит?!.. Пріську, ти смієшся, жартуєш? скажи мені, скажи, що ти жартувала... збрехала... і я тебе за це слово золотом обсиплю...

Пріська. Золотом!.. ха-ха-ха... Золотом... Знай, жиде, що не все на світі продається і купується за гроші! Що мені твоє золото, коли дочка твоя вирвала у мене серце з грудей!.. Скажи ти мені, що це я збрехала і я тобі за це віддам все, що маю найдорогшого.

Лейба *(узявся за голову).* Саро, Саро, що ти наробила?

Пріська. Чогож стоїш! Біжи... дожени — може вернеш... *(Хутко пішла).*

Лейба *(хапа Оришку за руку).* Ходім! Біжім!... *(Хутко побіг).*

З а в і с а.

Д І Я II.

Шлях. Ліворуч од глядачів церква; праворуч хата, а за нею садок.

ЯВА I.

(Чоловіки і баби сидять долі праворуч).

I. Чоловік. І в справника, кажеш, був?

II. „ Був же... і до губернії їздив.

I. „ Чогож то ще до губернії їздив.

III. „ За дочку клопотати.

II. „ Ото, маєте, діло так було: утекла, значить, його дочка з Степаном — діло це у ночі було, — а Пріська й постерегла; постерегла та й збила колотнечу... викликала Лейбу з хати...

III. Чоловік. А Прісьці що до того?

I. Баба. Як то що? Вони мали побратись...

I. Чоловік. Не перебивай! Слухай готово, та мовчи!

II. Чоловік. Вибіг ото Лейба з хати, а вона йому й росказала, що Сурка хреститись має.

II. Баба. І зовсім не так! Сурка вилізла у вікно.

I. Чоловік. Багато ти знаєш.

II. Баба. Мабуть що знаю!

I. Чоловік. Замовч краще! Говори, Нечипоре.

II. Чоловік. Як сказала Пріська про це Лейбі, так він, бідний, трохи не здурів, та зараз до батюшки...

III. Чоловік. Хіба вони прямо до батюшки пішли?

II. Чоловік. Еге, прямо до батюшки пішли...

III. Баба. Еге, прямо до батюшки, у ночі майнули...

II. Чоловік. Прибіг він до батюшки, та й давай його просити, щоб вернув йому дочку.

II. Баба. Брехня, брехня, не так...

I. Чоловік *(показує ломаку).* Замовч, бо не подивлюсь, що біля Божого дому! Щож батюшка на це?

II. Чоловік. Батюшка й одповідав: »Не маю, говоре, права, я її не силував, вона по своїй волі хоче хреста прийняти«.

III. Чоловік. Невже не має права?

II. Чоловік. Не має, — закон, ну, а коли закон...

I. Баба. Батюшка ще сказав, що вона хоче спасеніє собі вимолити й душу спасти.

I. Чоловік. Бідний Лейба.

II. Чоловік. Звісно, батько... вона у його одна...

I. Чоловік. Як же то вона спізналась з Степаном?

II. Баба. Вжеж не як: причарувала!

III. Чоловік. Ет! »причарувала«! Бабські вигадки!

II. Чоловік. Закохалась у парубка, тай кінець!..

III. Чоловік. Уподобався, стало буть!

I. Чоловік. А й він, мабуть, любить її, коли жениться?

III. Чоловік. Звісно... що закохалась, то одне, а друге, може й справді, душу спасти хоче.

I. Баба. Яка у неї душа!

II. „ Звісно, душі у неї ніякої, — пара!..

III. „ Вона парою і диха, як скотина!

III. Чоловік. Таке!.. Чогож це в неї нема душі?

II. Чоловік. Поки була жидівкою, то й не було, а тепер, як прийняла хреста — є.

II. Баба. Я поруч стояла, як батюшка в хреста її водив, так сама бачила, як з неї пара та виходила; так тобі, немов жабинятами плигала...

I. Чоловік. Таке, прости Господи, чорти батька зна що вигадує!

I. Баба. І брехня! я своїми очима бачила, що пара з неї виходила клубком, неначе з димаря.

Чоловіки. Послухай їх, то вони багато тобі дурниць наговорють! *(Сміються).*

III. Баба. Ти бачила?! Де тобі було бачити, коли у тебе по всяк час очі горілкою залиті...

II. Баба. А вже правда!.. Ще й брехні завдає!.. знаєм, яка ти!..

I. Баба. А якаж я по твоєму?

II. „ Знаємо яка!

I. „ Кажи яка, кажи!

II. „ Така, як і твоя мати!

Чоловіки. Не заводьтесь! Втихомиртесь!

I. Баба. Якаж моя мати, яка?!

II. „ Звісно яка: така, як і ти!

I. „ *(кидаеться до неї).* Якаж я? яка? кажи, бо очі повидераю.

II. „ Руки короткі! *(Чути дзвін).*

I. Чоловік *(розніма їх).* Перестаньте, бо я вам! *(Штовхає одну й другу).* На достойного дзвонять, а ви...

II. Чоловік. Вже правда!.. Ходім у церкву, на вінчання подивимось.

III. Чоловік. Ходім.

I. Чоловік *(до бабів).* Йдіть, та не заводьтесь! *(Усі пішли).*

ЯВА II.

Хведоська й Марина (перша увіходе Хведоська).

Марина *(за лаштунками).* Хведосько! підожди мене. *(Хутко увіходе).*

Хведоська. Чого ти так засапалась?

Марина. Боялась спізнитись на вінчання... Мати з батьком пішли до церкви, а мені наказали обід готувати... Я вже поспішала, поспішала!..

Хведоська. Мої батько й мати теж до церкви пішли, а мене зоставили хазяйнувати, та оце я почула що на Достойно дзвонять...

Марина. Мені й Господи цікаво бачити, як Степана з жидівкою вінчатимуть!

Хведоська. Деб то й не цікаво!.. ти, Марино, ввесь тиждень на заробітках була?

Марина. Еге!.. В економію на буряки ходила.

Хведоська. Щаслива ти, а мене не пускають.

Марина. Велике щастя.

Хведоська. Там весело!

Марина. Звісно, веселіш, ніж тута... Хлопці, дівчата... співи, жарти... Скажи мені, Хвесю, Пріську ти бачила, що вона, як? Журиться?

Хведоська. Така засмучена ходе, що й Господи!

Марина. Бідна, бідна! вона так любила його.

Хведоська. Ще як любила!

Марина *(зітха)*. От, і вір хлопцям!

Хведоська. І скажи мені, голубко, як він зміг покохати жидівку?

Марина. Чарами чого не зробиш!

Хведоська. Хіба таки без чарів не обійшлося?

Марина. Певно не обійшлося... Причарувала, та й годі! Деж таки видано, щоб парубок та у жидівку закохався!..

Хведоська. Невже є такі чари, що можна кожного примусити кохати себе?

Марина. Бачиш же, що є! Баба Педора сама бачила, як Сурка, у ночі, в одній сорочці, ходила у яр по зілля.

Хведоська. У ночі?!

Марина. Ще й не раз!

Хведоська. В одній сорочці?!

Марина. Е... Тоді тілько зілля й силу матиме, а то не поможе...

Хведоська. Хай йому!.. Я ні за що не пішлаб!..

Марина. Їй що? Вона жидівка, з нечистим знається. *(Сміється)*. Тепер її Марією звати?

Хведоська. Маріяж... була Сурка, а тепер...

Марина. Дурна Пріська, їй Богу дурна!

Хведоська. Як саме?

Марина. Колиб це на мене, так яб дійшла свого; коли вже не мій, так нехай і не її... тодіб вона і потанцювала!...

Хведоська. Щоб же ти зробила?

Марина. Знаю вже, що! Ото, знаєш, на буряках розбалакались ми за Пріську та Степана, а прикащик почув нашу балачку, та й говоре: — Дурна ваша Пріська! — Як? — питаю. — Так, — говорить, — нехай піде у церкву, як їх вінчатимуть, та й дожида того часу, коли батюшка у Степана питатиме: »чи не обіщався иншій«? Він, звісно, одповість — »ні«; тоді — говоре — нехай вона підійде до батюшки та й скаже: »бреше, мені обіщався«!

Хведоська. Щож з того буде?

Марина. Не вінчатиме батюшка.

Хведоська. Невже?!

Марина. Не вінчатиме... За для того — прикащик говорив — і пита піп, чи не обіцався »иншій«? Як що обіцався, то не вінчатиме ні за що, ні за що.

Хведоська. Дивись, голубко, яке діло! Я й не знала!..

Марина. А Пріська дурна! Обгорнула себе смутком та жалем.

Хведоська. Знаєш, Марино, що?

Марина. Що?

Хведоська. Ходім, знайдемо Пріську, та й скажемо їй про це... їй Богу, ходім!

Марина. Деж вона?

Хведоська. Певно у церкві. Я бачила, вона йшла поуз нашу хату.

Марина. А справді скажемо. Нехай хоч цим оддячить Степанові, ха-ха-ха! От штука буде! ха-ха-ха... *(Побігли).*

ЯВА III.

Пріська *(увіходе через кілька хвилин).* Ні... ні, не можу! Не можу побороти свого осміяного серця, не можу здержати сліз... Думала, що байдуже, здержу себе, думала вдати з себе веселої — ні! Ще поки під вінець не ставали, не так тяжко було... ще здавалося, що він мій, що він жартує зо мною, а як стали на хустку, — не вдержалась... у грудях здавило, в очах потемніло... ледве з церкви вибігла... *(Павза).* Ох, як же мені тяжко. Серце болить, в голові щось таке робиться, що й сказати не можу... Доленько моя нещаслива, скілько сліз я пролила за тобою. *(Плаче).* А-а!.. годі!.. *(Витира очі).* Геть з очей сльози, геть з серця туга! Занімій, закамяній поки що, серце, і жди весело собі часу! Тепер усе моє бажання — помста тобі... обом вам!.. О! За зраду, за зневагу, я вам оддячу! Оддячу і тоді тільки заспокоюсь... А тепер, жартами, веселощами, співами його дратуватиму!.. *(Іде).*

ЯВА IV.

Пріська. Тарас і Мусій. (Виходять з другого боку).

Тарас. Дівчино, скажи, будь ласка, чи служба вже скінчилась?

Пріська. Скінчилась... Вінчання почалось...

Мусій. А жидівку у купі з иншими молодими вінчатимуть, чи особо?

Пріська. Не знаю... не цікаво пішла. *(Пішла).*

Тарас. Баби наші, хвалити Бога, не догляділись, що нас нема.

Мусій. Колиб догляділись, то безпремінно прибіглиб до Шмуля.

Тарас. Проковтнули й якось ніби той...

Мусій. Нудити перестало.

Тарас. Мусіє, я дихну на тебе, а ти послухай.

Мусій. Що таке?

Тарас. Послухай, чи горілчаного духу не чуть часом?

Мусій. Дихай. *(Тарас диха на його, Мусій нюхає).* Печеною редькою одгонить.

Тарас. Погано.

Мусій. Чого?

Тарас. Так... Проклятуща, я тобі скажу, у мене баба, їй Богу!..

Мусій. Як саме?

Тарас. Оце ми з тобою випили... вона не бачила, не зна, а впізна!

Мусій. Як же то?

Тарас. Прийдемо до дому, зараз присікається — дихни, та й дихни на неї... і впізна проклята, хоч як, а впізна.

Мусій. Дурний! Ти роби так: почнеш дихати, то дух той не з себе пускай, а в себе тягни, — і не почує.

Тарас. Пробував, так бісова баба як дасть кулаком у живіт, то хоч не хочеш, а дихнеш.

Мусій. Коли так, — погано! А подивись, Тарасе, який у мене ніс?

Тарас *(дивиться).* Кирпатий.

Мусій. Не те... На масть який?

Тарас. На сизий скидається.

Мусій. Проклятий ніс, — як вип'єш, зараз сизіть почина... Жінка гляне на ніс, і впізна. *(Рве листок з верби і натира носа).*

Тарас. Що ти робиш?

Мусій. Сизину затираю. Ходім же, та й станемо у притворі..

Тарас. Ніби то й не виходили. *(Пішли).*

ЯВА V.

Лейба *(засмучений, тихо йде, похиливши голову).* Ох! *(Зітха).* Глянути на неї, глянути в останній раз! *(Павза)* Скільки поклав я на неї піклування... За для неї жив, радів нею, молився на неї, а вона?.. *(Дуже).* У-у! Змія! *(Здавлює кулаки).* Кращеб була ти здохла! Кращеб ти на світ не родилась, гадино! *(Павза).* Скрізь був, до усіх звертався... просив, плакав, навколюшках лазив, щоб вернули мені її — не можна, кажуть — закон. *(Гірко).* Закон... Старця за те, що, примушений голодом і холодом, вкраде шматок хліба, або нікчемну одежину — судять, карають, і вкрадене вертають хазяїнові; у менеж поганий гой вкрав дочку, вирвав з грудей серце — і закон не велить вернути мені моєї дитини... *(Зітха).*

ЯВА VI.

Лейба, люде, Степан з Марією, бояре, світилки, дівчата, парубки і Пріська.

(Виходять з церкви).

1. ⎫ **Люде.** О! Дивіться, Лейба!
2. ⎬ Здоров Лейбо!
3. ⎭ Дочку прийшов побачити?

Лейба. Нема... Нема у мене дочки... а де вона?

Де хто. Он, іде з Степаном.

Лейба *(побачивши Марію, кидається до неї, піднявши руки).* Саро! дочко!!

Марія *(теж).* Тату! *Кинулись одно одному на шию).*

Степан. Здрастуйте, Лейбо!

Марія. Тату, дорогий тату, простіть.

Лейба *(зразу).* Геть! Одійди!

Марія. Простіть! *(Пада до колін).*

Лейба *(важко).* Ні!..

Марія. Змилуйтесь! *(Між людьми гомін).*

Лейба *(гірко).* Саро!..

Дехто. Яка Сара? Марія!

Лейба. Ні! За зраду святій вірі не простю — ні!..

Марія. Тату, пожалійте!

Лейба *(штовха її ногою).* Геть, діявольске створіння! Не оскверняй мене! *(Степан підойма Марію).*

Дехто. Що це таке? Вона християнка, вона наша тепер! Ти не маєш права лаяти її...

Степан. Заспокойся, Маріє... не прощає — Бог з ним.

Дехто. За для чого тобі його прощення!

(Марію ведуть).

Марія *(несамовито).* Тату! тату!! *(Зникла за лаштунками, за нею пішли й инші). (Лейба стоїть мов скамянілий).*

ЯВА VII.

Лейба *(сам, дивиться у слід Марії).* Так... *(Зітха).* А, прощення просиш! Ні! ні... не прощення тобі — прокляття! *(Павза).* Убити, своїми руками убити... ні... обмочити руки у своїй крові? Ні! Вона повинна жити... жити, і за свій гріх страждати... *(Підійма руки в гору).* Молюсь тобі, Великий Боже, пошли ти їй за зраду, за глум над святою вірою, найтяжчу долю. *(Встає).* Я від неї одрікаюсь... проклинаю її... *(Рве шматок коміра й кида).* Будь ти з своїм гоєм, однині й довіку,

проклята! *(За коном чути музику до кінця дії. Лейба прислухаеться й оглядаеться навкруги. Павза.)*. Що воно? Де? Музика?! *(Прислухаеться)*. Музика... це у мене... так, так... сьогодні у мене весілля, Сару отдаю... Корсунська музика гра... Мене й не підождали... Хе-хе-хе... Гостей, гостей скілько наїхало до мене... треба бігти...

ЯВА VIII.

Лейба і Панас.

Панас *(увіходе)*. А мені молодята сказали, що тебе тута бачили, так я мерщій сюди, за тобою. Ходім, Лейбо. Щож робити? Треба смиритись... Так вже, бач, Богові вгодно...

Лейба. Так, так... Я спішу... Виж до мене йдете? Ходім, ходім, я радий!.. Ха-ха-ха... Правда, гарне весілля справив? послухайте, яка музика!.. Це Йосель з Корсуня привіз...

Панас *(тихо)*. Еге-ге! Тут щось не те!

Лейба. Ідем же, йдем... Я й так спізнився... треба поспішати, гостей вітати... ходім... Молоді потанцюють, а потім і ми на старості, та на радощах у танець пустимось, отако-о! *(Веде його за руку, приспівуе жидівської й пританцьовуе)*.

З а в і с а.

Д І Я III.

Між другою й третьою дією минув рік.

У Степана в хаті.

ЯВА I.

Кулина й Марія (Кулина колише дитину. Марія шие. Деякий час у хаті тихо).

Марія *(підходе до Кулини)*. Подивіться, мамо, гарно?

Кулина *(розгляда)*. Таки по своему зробила, — що він парубок, чи що? Ох-ох... ще й йому з мережкою!..

Марія. Хіба тілько парубкові й можна носити сорочку з мережкою? Він же молодий... нехай знатиме, що сама пошила.

Кулина. Ох-ох... так, так... Нехай вже буде по твоему, нехай...

Марія *(сіда й знов шие)*. От ще трошки, та й скінчу. Прийде Степан, я йому...

Кулина. Кинь, спочинь! На світ Божий ще не починало благословитись, як взялася за шитво, та й досі спини не розгинаеш... і з вечора сиділа навіть і не заснула...

Марія. Де там! Спала, гарно спала; — та як не довго з вечора і сиділа. Ось зараз і скінчу. Сьогодні субота... скоро прийде Степан, надіне нову сорочку; завтра неділенька свята — підемо з ним до церкви.

Кулина. Та щож що неділенька? Хіба у нього нічого надіти, чи як?

Марія. Є, та не така, не я шила.

Кулина. Не така! Аби чистенька, біленька. Неволя ото гнутись.

Марія. Не неволя, а добра, мамо, воля.

Кулина. Коли воля, то й гаразд... Усе рівно — скільки не говори, не послухаєш. *(Встає і йде).*

Марія. Куди ви, мамо?

Кулина. На вгород... *(Дивиться у вікно).* Ач, прокляті тобі горобці! *(Стука у вікно).* Кш... кш... треба сказати Степанові, щоб безпремінно пугало зробив! *(Пішла).*

ЯВА II.

Марія *(одна, котру годину мовчить).* Ще трішечки, трішечки, та й зовсім. Прийде Степан, мій голуб сизенький, я йому й подарую... Подякує, поцілує мене, палко поцілує! *(Сміється).* Ще й не повіре, що сама шила? Не повіре, не повіре, хіба матінка тілько й запевнять? *(Шиє).* А може й не подякує, не поцілує... та ні, ні, як можна! Подякує... так пригорне, так поцілує, так! Всім, всім я щаслива... Степан мене кохає, свекруха шанує, хрещений теж... Тілько одне горе ніколи не покида мене, одна думка не дає спокою. *(Зітха).* Тато... Що я з ним вчинила? До чого його старого довела!.. Розбила його серце, отруїла життя, одняла розум... *(Дума).* Убила рідного батька, щоб добути собі щастя. Добула і впиваюсь цим щастям, раю, а він... він у лікарні. *(Зітха).* Мені кажуть... »не думай про його, викинь з голови, — він тобі чужий«. Чужий... Легко говорити — забудь. Батькож він мені, на світ мене породив, ростив мене, піклувався за мною!.. *(Утира очі).* Тепер чужий! Віра розіднала нас, зробила на віки чужими, а подумати, за що? Невже не один для всіх Бог, невже не одному Йому Святому усі ми молимся, почитуєм? Невже не всі ми однакові люде? *(Замислилась).* Не думала, не гадала я, щоб з ним таке подіялось, не думала... Я певна була, що він простить, — він так любив мене... Щож, бачить Бог, я не винувата. *(Тяжко зітха і шиє. Павза).* От ще разів пять, шість колнути голкою й готово. Хм... що воно з Степаном, — ніяк не доберу діла. Прийшов у середу чудний якийсь... поздоровкавсь не так, як раніш... Сумний такий... Я до нього всяко вже — мовчить, так хіба на яке слово одповість. Чи не хворий він, боронь Боже, та криється, щоб мене не налякати?..

ЯВА III.

Марія і Кулина.

Кулина *(увіходе).* Ох... ох... Проклятущі горобці — через них трохи на смерть не вбилась! Погналась за ними, зачепилась, так так і ростяглась... *(Сіда).* Думала вже, що й не підведуся,

Марія. Чогож було гнатись?

Кулина. Як то чого? Усе насіння в соняшниках повипивають, капосні!

Марія. Хіба те, що ви одженете їх — поможе... одженете, а вони знов... Он, дивіться, скілько вже їх поналітало. *(Показує у вікно).*

Кулина *(підходе до вікна).* Де? Ах, ви, анахтемські! *(Стука у вікно).* Кш!.. Проклятущі, кш!..

Марія *(сміється).* Заспокойтесь, мамо, не клопочіться.

Кулина. Як же його не клопотатись, коли... *(Стука).* Кш... кш!..

Марія. Прийде Степан, скажемо, щоб пугало зробив.

Кулина *(сіда).* Жди!

Марія. Сьогодніжі зробе, — заставимо. А що, мамо, бачите — скінчила таки! *(Показує сорочку).*

Кулина. Радій... Велика радість!

Марія *(кидає сорочку на стіл).* От і подарунок Степанові.

Кулина. Радій, радій...

ЯВА IV.

Тіж і Пріська.

Пріська *(увіходе з покупками; одягнена, як у городі зодягаються покоївки).* Помагайбі!

Марія. Спа... Спасибі.

Кулина. Здорова була. *(Встає).* Хто це? Пріська? *(Тихо).* Нечиста мати тебе принесла.

Пріська. Здоровенькі, бабусю! Не впізнаєте? *(Цілуються).*

Кулина. Чом не впізнати? Здорова, здорова.

Пріська *(цілуючи Марію).* Здорова була, Маріє! Ну, як же ви тут, живенькі, — здоровенькі?

Кулина. Живемо, як Бог послав.

Марія. Спасибі. *(Тихо).* Чого, чого їй треба? У мене в душі похололо.

Пріська. Щож вітатимете, чи з хати гнатимете?

Кулина. На віщож гнати?

Марія. Господь з тобою! Сідай. *(Порядкує у хаті).*

Пріська. Спасибі. *(Сіла).*

Кулина. Звідкіля це ти зявилась?

Пріська. Зараз з містечка... Оце, бачите, де що купувала.

Кулина. Тиж, либонь, у городі була?

Пріська. Була у городі, а тепер на селі!

Кулина. Давно повернулась?

Пріська. У вівторок.

Кулина. Як же ти, зовсім до дому?

Пріська *(лукаво дивиться на Марію).* Не знаю, може й зовсім, може й ні.

Кулина. А хтож зна?

Пріська. Може й хто зна, а я поки, ні. *(Сміється).* Жартую, жартую... У понеділок, абож у вівторок, знов у город подамся. Там мені гарно жити, роскішно, весело... *(Зітха).* А тут що?

Кулина. Мати пускає?

Пріська. А чому й не пустити? Я за рік принесла їй аж 20 карбованців... одежі чимало собі справила.

Кулина. Добре... гарно робиш... Шануй, бережи гроші, та матері помагай!

Пріська. А як же!.. Що це ти, Маріє, немов води у рота набрала, що й слова сказати зо мною не хочеш? Може не рада, що непроханою прийшла...

Марія. Тиж з матусею балакаєш.

Пріська. А ти боїшся балачку нашу перебити? Хі-хі-хі, не бійся. *(Встає).* Тривай лиш, я подивлюсь на тебе. Зовсім молодиця — їй Богу! Прямо й не скажеш, ніколи не скажеш, що це Сурка, жидівка, Лейбина дочка... Хі-хі-хі... Молодиця, тай годі!..

Кулина *(дивиться у вікно, стука).* Знов прокляті, знов! *(Пішла).*

Марія. Перестань бо!

Пріська. Хіба що? Не наврочу, не бійся, чого ти! А я оце, знаєш, шла з містечка та й думаю: забіжу, провідаю Сурку.

Марія. Я тепер Марія... Я не... не Сурка.

Пріська. Усе рівно, — я бач по звичці, по старому. Еге, кажу, провідаю Сурку... з хатиж, думаю, не виженуть... а не забіжу, то ще нарікатимуть... правда?..

Марія. Звісно. *(Порається).*

Пріська. А може не рада мені? Кажи — геть піду.

Марія. Чому не рада? Спасибі... рада... сідай...

Пріська *(хитро).* Може проти мене що маєш, за те, що колись і я кохалась з твоїм чоловіком? *(Регоче).*

Марія. Кохал... Не згадуй, Прісько... про минуле, не треба.

Пріська. Тай правда — цур йому: Мало з ким ми кохаємось, а з другим женихаємось... Минулося. *(Огляда хату).* А Степан де?

Марія. На заводі.

Пріська. І одну тебе кида?

Марія. Так щож... Не одну — мати, дитина. Степан приходить двічі на тиждень. Оце незабаром повинен бути!

Пріська. Незабаром? Щож, щасливо живете, любитесь?

Марія. Спасибі... нічого... щасливо...

Пріська. Воркуете, цілуетесь? Рада, дуже рада... хі-хі-хі... Степан так само кохає тебе?.. *(Павза).* Чогож засоромилась? *(Зітха).* У кожного свій талан... Мене, бач, так кинув любити — одвернувся... Не до серця припала, не до любови прийшлася... а тебе й досі любе, ти щаслива!

Марія. Годі, Пріসько, не згадуй... Мені важко, боляче слухати.

Пріська. Не потурай, це я так собі згадала... на думку спало... *(Зітха).* У тебе син, здається, га?

Марія. Син.

Пріська. Покажиж покажи... Красунь, мабуть? Покажи — подивлюсь. *(Підходе до колиски).* Хі-хі-хі... Справді, красунь! З таким ховатись треба, щоб не наврочили, хі-хі-хі...

Марія. Пріською, Пріс... *(Не зна, що казати).* Не кричи, збудиш.

Пріська *(біля колиски).* На кого воно впада? жиденя! Ну й красунем подарувала Степана! хі-хі-хі.

Марія *(підбігла до колиски й закрила його собою — з притиском).* Пріською! Коли ти прийшла посидіти, побалакати як людина — спасибі, сиди, а коли глузувати з дитини, то вибач... не дозволю... мое воно, не твое... пожаліюсь Степанові.

Пріська. Вже й розсердилась! Пошуткувати не можна... Чудна ти, їй Богу!.. *(Розвязуе вузлик).* На ось медяничок йому.

Марія. Спасибі... не треба.

Пріська. Бери, чого ти? Чи ти справді розсердилась?

ЯВА V.

Тіж, Кулина і Панас.

Панас *(увіходе з Кулиною).* Здорова, Маріе?

Марія *(кинулась до його і цілуе руку).* Здрастуйте, тату, здрастуйте!

Панас *(цілуючи її у голову).* Жива, здорова?

Марія. Спасибі, тату.

Панас. Здорова, Пріською! І ти тут?

Пріська *(низько кланяеться).* Здрастуйте, дядьку! Забігла на хвилинку Марію та бабусю провідати.

Кулина. Еге... спасибі... *(Стука у вікно).* Кш... кш...

Марія. Сідайте, тату!

Панас. Так, так... *(Сів).* Значить вже наші наслужилися у городі?

Пріська. Ба ні, знов поїду.

Панас. Гаразд зробиш... Тобі там і місце...

Пріська. Я одпросилась у панів матінку провідати.

Панас. На время значить?

Пріська. Еге!

Панас. Хочеш, довезу у город, я оце сьогодні їду.

Пріська. Ні, сьогодні не можна... У понеділок, абож у вівторок поїду.

Панас. Ну, Маріє, як хрещеник мій, — вибрикує.

Марія. Вибрикує, тату.

Кулина. У день спить, а в ночі верещить... таке невгамонне...

Панас. Співун, стало бить! Хе-хе-хе... *(Підходе до колиски).* Спить... свіженьке, здоровеньке... молодець. *(Марія весело усміхається).*

Пріська (*теж біля колиски).* Скажіть, дядьку, на кого воно впада?

Панас. Дурна! На дитину.

Пріська. Жиденя, тай годі! Хі-хі-хі!

Марія (*несамовито).* Прісько!.. Прісько!..

Кулина *(стука у вікно).* Кш... кш...

Панас *(грізно).* Ну, ну, прикуси язика! тебе не питають...

Марія. Чого ти хочеш від мене? Чим тобі дитина заважила?

Пріська. Хіба що? Я так... Ой, засиділась! Прощайте! *(Хутко цілує Кулину, Марію, побігла, зоставивши покупки).*

Панас. З Богом! Відціля шлях тобі просторий. Чого, Маріє, голову похилила?

Марія. Сама не знаю... Прийшла Пріська і мов отруту у груди влила мені... З дитини почала глузувати.

Панас. Так ото й журитись! Яка небудь навісна скаже що, так вже й потурати?

Марія. Я й сама не знаю. Вона ніби страшна мені...

Панас. Коли страшна, жени з хати, а не вітай. Я оце виїздю сьогодні у город, так прийшов спитати, якого тобі краще гостинця привезти? Чи хустку, чи на спідницю?

Кулина. А вжеж на спідницю...

Марія. Спасибі... нічого не треба.

Панас. Як то — нічого? Так не можна... Я тобі хустку привезу.

Марія. Спасибі, тату.

Кулина. І хустка не вадить.

Панас. Зоставайтесь здорові! *(Цілує Марію).* Не сумуй тут... не потурай на Прісек усяких... От вона поїде знов у город, а як що ще зявиться, та буде тебе дратувати, Степанові пожалійсь.

Марія. Ви будете у городі... там... *(Утирає очі).* Там тато мій у лікарні...

Панас. Знаю, що там.

Марія. Провідайте, благаю вас, провідайте його, рідний же він мені...

Панас. Чогож не провідати? Так здається, що я його, вже не застану, бо мені оце у містечкові Гершко говорив, що, либонь, його випустили, ніякі, говоре, ліки не поможуть, він говорють, ніби то тихо помішаний. *(Марія плаче).* Чого плакати? Плачем не поможеш... Божа воля... Зайду, роспитаю, що й як і де він. Прощай же. Прощай, та не сумуй. Прощай Кулино!

Кулина. Щасливої дороги... Панасе, ти здається конем?

Панас. Конем же?

Кулина. Підвези мене, як що ласка, до Палажки.

Панас. Чогож, сідай!

Кулина. Оце дякую. *(Іде за Панасом).* Дивись, Маріє, горобців одгонь! *(Пішла).*

ЯВА VI.

Марія *(одна).* Ніякі ліки не поможуть... Тяжко, тяжко! *(Хутко підійшла до колиски — колише і наспівує).* А-а-а! А-а-а! *(Замислилась).* Чого приходила Пріська? Чого їй треба у нас у хаті? Сказатиб подруга моя — ні... Як тільки увійшла в хату, мене неначе пропасниця забила, у грудях похололо, а серце так заболіло, так, ніби круг нього повилась гадюка і вжалила його... *(Дума).* Невже вона й досі любить його? Ні, ні... не може бути... Цілий рік не було її тут, не бачились вони. *(Усміхається).* Таке в голову прийде!.. Чи сказати Степанові, що вона була у нас, з дитини глузувала?.. *(Дума).* Ні, не треба... може вона справді жартувала, а я нажаліюсь Степанові, то він ще образить її. Ні, не скажу. Ой, що це я! Він незабаром вже прийде... треба прибрати... *(Порається).* А Пріську, мабуть, завидки беруть, що ми з Степаном любимось. Цікавиться, як ми живемо, — чи любить мене! Любить, голубко, та ще як любить, і по вік любитиме!

ЯВА VII.

Марія й Степан.

Степан *(з клуночком).* Здрастуй.

Марія *(кидаючись йому на шию).* Здоров, Степаночку, здоров, голубе, мій! *(Цілує).*

Степан. Плакала, чи що? Очі червоні. *(Кладе клуночок біля дверей).*

Марія. Ні, то так... Наморився?

Степан. Прибився трохи на ноги. *(Сіда).* Мати де?

Марія. Тут були хрещений, так вони попросили, щоб до Палажки підвезти їх.

Степан. За грішми з волости не приходили?

Марія. Ні. *(Бере сорочку).* Степане, оце бачиш?

Степан. Що таке?

Марія. Оце... це тобі... на.. *(Обніма й цілує).* Сама шила... мережку сама, усе сама... поспішала скінчити, поки прийдеш... *(Павза).* Може не до вподоби?

Степан. Як можна; до вподоби!

Марія. Чом же не дякуєш?

Степан. Спасибі.

Марія. „Спасибі"... Я не такої дяки ждала од тебе!

Степан. Якоїж тобі?

Марія *(цілуючи його).* Отакої о!

Степан. Ну, коли вже тобі так приспіло, то... *(Цілує її).*

Марія. Бач, з мене сміялись, що й пошити до ладу не можу, а от же пошила, та ще й з мережкою.

Степан. Молодець, молодець!..

Марія. Ото! Забалакалась, а не спитаю: — їсти, мабуть, хочеш?

Степан. Даси — попоїм.

Марія. Зараз, зараз. Чим же мені тебе нагодувати? Сьогодні не порались... паляниці тілько й пекли.

Степан. Давай паляницю.

Марія. Тривай! Он корівка з череди прийшла, я ось здою, та й нагодую тебе молочком з мнякесенькою паляницею. *(Бере дійницю).*

Степан. Про мене — хоч молочком.

Марія. Степане, чого ти і той раз і тепер такий хмурий?

Степан. Не знаю.

Марія. Може хворий, та не хочеш сказати?

Степан. Ні... тобі так здається. *(Побачив Прісьчині покупки).* Це що?

Марія *(з дійницею в руках).* Де! І! Це Пріська забула!

Степан. Пріська?!

Марія. Чого ти так здивовався? А почервонів як?

Степан. Здивувався, що її не було на селі, а червоніти мені нічого... Не вигадуй чорт батька зна що... їсти краще давай!

Марія. Зараз здою корову. *(Пішла).*

ЯВА VIII.

Степан *(сам).* Трохи не видав себе. Чи не хворий — каже... Хворий серцем!.. Отут у мене *(показує на серце)* болить... щось таке ро-

биться... Прісько, Прісько, відкіля ти зявилась? на що розбудила у моїм серці те, що було заснуло! На що розвередила ту рану, що давно була загоїлася! *(Замислився)*. А! Прокинулось до тебе, Прісько, кохання, прокинулось ще дужчим, палкішим, ніж спершу було! *(Павза)*. Де мої очі були, де, що проглядів таку красу, змінив на жидівк... на Марію? Ні, тепер сам бачу, що Марії я не кохав, ні! Тебе, Прісько, кохав, одну тебе і тепер кохаю... Марія спротивіла! І ти мене теж кохаєш! О, я певен, що кохаєш! Колиб не любила, не прийшлаб на завод до мене, не сиділаб зо мною усю ніч за брамою, не сиділаб! *(Думає)*. Чогоб вона приходила сюди? Чи не прощатись часом? Знов, мабуть, у город? Ну, не пущу, не пущу! *(Замислився)*.

ЯВА IX.

Степан і Пріська.

Пріська *(хутко увіходе)*. Покупку заб... Здоров, Степане!..

Степан *(зразу)*. Ти, Пріська?

Пріська. Я. Чого підскочив, мов голкою вколов хто? хі-хі-хі...

Степан. Я... я... той... не ждав.

Пріська. Невже не ждав? От горе? ха-ха-ха... Я забула покупку, та й вернулась. Йшла з містечка поуз вашу хату, та й забігла подивитись, як живете тут? Сина красуня хотіла побачити... ха-ха ха!.. Цікаво, якого жидівка привела, ха-ха-ха... Ну й побачила: красунь, прямо красунь! Ха-ха-ха... Деж Сурка, чи то Марія?

Степан. Марія? Вона, вона там, корову дое.

Пріська. Хм... навчилась! *(Підійшла до колиски)*. Бач, яке хороше, аж горить! ха-ха-ха!.. Красунь! Виросте, усіх дівчат з розуму зведе, хі-хі-хі... На кого воно схоже? Ніби на руде цуценя скидаеться... хі-хі-хі...

Степан. Прісько, не дратуй, не дорікай дитиною, воно й так мені противне... Не дратуй... не доводь до гріха! Убю, убю його!

Пріська. Таке! Красуня такого та вбивати! Хі-хі-хі!.. Дурний ти, його переховувати треба, щоб бува не наврочив хто... Хі-хі-хі... Прощай! *(Бере покупку)*.

Степан *(бере її за руку)*. Підожди! Чого тікаєш? посидь.

Пріська. Ніколи сидіти... Збіраюсь у город їхати, — та й чого сидіти?

Степан. Сядь бо хоч на хвилину! *(Пріська сіда)*. Кажеш, знов у город ідеш?

Пріська. Еге... їду...

Степан. Надовго?

Пріська. Може на рік *(зітха)*, а може й на вік.

Степан. Чого тобі у город так кортить?

Пріська. А що мені тут цікаво? У городі весело.

Степан. Весело?

Пріська. Дуже весело! Паничі до мене залицяються, подарунки дорогі купують.

Степан. Паничі!

Пріська. Щож тут дивного? Та ще які!

Степан. Так... У город таки?

Пріська *(лукаво дивиться йому в вічі).* У город таки.

Степан *(присунувшись ближче).* Охота!

Пріська. Колиб не охота — не їхала.

Степан. Зоставайся на селі.

Пріська. Чого? *(Зітхає).* Усе рівно, те, що загубила, не верну, а у городі може краще знайду.

Степан. Я тебе не розумію.

Пріська. Який недогадливий! *(Кладе йому голову на плече).* Догадайся!

Степан. Ти про мене?

Пріська. Не знаю. *(Залицяється).*

Степан. Щож, Прісю, я не винен... я не знаю, як воно скоїлось, що я закохався у Марію — не знаю... Мабуть діявол окрутив мене.

Пріська. Жидівка може?

Степан. Віриш, Прісю, що як оце я побачив тебе, у вівторок, на заводі, так сам не знаю, що зо мною подіялось... Марія спротивіла, остогидла... Тебе знов серце покохало... Тепер я живу, дихаю тобою! *(Хоче обняти).* Без тебе хвилини жити не можу!

Пріська *(одсунулась).* Так і повірила! *(Зітха).* Пусте

Степан. Не говори так. Памятаєш, як кохались ми з тобою?

Пріська. Щось ніби забула вже.

Степан. Не дури...

Пріська. Далебі забула! Це так давно було... Та й не знаю, чи справді, чи мені снилося?

Степан. Не жартуй!... Не до жартів мені!

Пріська. А що таке?

Степан. Отут *(показує на груди)* болить, горить серце, бажає кохання з тобою, з однією тобою, розумієш?

Пріська. Невже тільки зо мною? Ха-ха-ха... *(Залицяється).* Справді? Не обманюєш?

Степан. Присягаюсь.

Пріська. Ха-ха-ха!.. Не вірю!

Степан. Думка за тебе над усіма думками панує!

Пріська *(ядовито).* А жи-дів-ка?

Степан. Не згадуй за неї, не згадуй! Я її ненавижу. Прісю! *(Обніма її й цілує).* Скажи слово, одне слово і я на край світа за тобою полину.

Пріська. Так далеко? За жидівкоюж скучатимеш! Ха-ха-ха!

Степан *(не потураючи).* Тиж кохаєш мене! Правда?

Пріська. Може й правда, може й ні — не знаю...

Степан *(палко).* Кохаєш!.. Я знаю, певен, що кохаєш, але жартуєш зо мною, дратуєш мене!

Пріська. Хоч кохаю, та мовчу.

Степан. Одне слово й ти моя, а я твій на віки! Будемо кохатись, любитись, упиватись раєвим коханням, і ніяка сила не розлуче нас.

Пріська. Справді? Ха-ха-ха... Як же це? Цікаво! На двох жінках женитись. *(Залицяється).* А хто вінчатиме?

Степан. Хіба тілько вінчані живуть? Он у містечкові пан живе з невінчаною жінкою, а вінчана живе собі окремо... у другім домі... Чомуж нам так не можна?

Пріська. Дивись! А справді! Ха-ха-ха... Так горе, що я не панія й ти не пан!

Степан. Кинь жартувати!

Пріська. Цього не буде! Не можу я, щоб половина тебе належала жидівці, а друга мені... не можу!.. Або зовсім мені, абож...

Степан. Весь твій буду, весь!... Од Марії я відсяхнуся... кину її...

Пріська. Хіба так?

Степан. Скажи тілько, сьогодні кину!

Пріська. Без попа не буде діла!

Степан. Порадьже, що мені робити?

Пріська. А я знаю... Поїду у город.

Степан. Ну, а колиб Марія померла, тодіб одружилась зо мною?

Пріська. Чому ні? Так довго ждати... посивію...

Степан. Не поспішай у город — підожди трохи.

Пріська *(зітхаючи).* Чого ждати?

Степан. Я з тобою поїду... Одну тебе не пустю.

Пріська. Не по дорозі буде. *(Встала).* Прощай. *(Цілує Степана).*

Степан. Прісю... Зоре!

Пріська. Коли хоч, виходь, як стемніє, у тестів гай... там гарно, спокійно... Там я тобі скажу, чи ждатиму, чи ні...

Степан *(бере її за руку).* Не обманеш?

Пріська. Не цікаво... я не ти...

Степан *(тягне її до себе на коліна).* Не тілько у гай — у пекло піду!

Пріська *(на колінах у Степана).* Туди ще попоспінеш.

Степан *(палко цілуючи її).* Зоре моя, щастя моє! З тобою жити, з тобою й померти.

Пріська *(лукаво).* Орле мій, голубе мій! Приходь, приходь, поворкуємо на самоті! *(Цілуються).*

ЯВА X.

Тіж і Марія.

Марія *(з дійницею у руках. Зобачивши, що Степан з Пріською цілуються, несамовито скрикнула).* А! *(Випустила дійницю з молоком і впала непритомна. Пріська і Степан переляканні схопилися).*

Завіса.

ДІЯ IV.

(Обстанова таж, що і в 3-ій дії).

ЯВА I.

Кулина й Марія.

(Марія дуже схудла, бліда й слаба; мете хату).

Кулина. Ох... ох... Дай, лиш, Маріє, я підмету... ти слаба ще, тобіб і ворушитись не слід.

Марія. Не клопочіться, мамо, нічого...

Кулина *(бере у неї віника з рук).* Еге... не клопочіться... Щож то у мене душі немає, чи як? Молодиця, мов тінь одна... Ох... ох... »Не клопочіться« — а хтож довів то того? Я, я... Ох! *(Мете).*

Марія. Що ви, мамочко, Господь з вами.

Кулина. Син мій — усе одно... яж його на світ породила, та до розуму не довела. Ох... ох... Ляж, дочко, абож сядь, усе легше буде.. Ох-ох-ох!.. Безпутний він, безпутний!

Марія. Ви, мамо, в цьому не винні.

Кулина. Як то не винна? Тож син мій... Одірвав тебе од віри... Од батька... Скрутив, знівечив...

Марія *(болізно).* Мамо!

Кулина. Ляж, дочко, ляж, голубко, заспокойся, засни... Я сама тут порядкую...

Марія *(цілуючи її).* Матусенько, голубонько, рідненька, за що, за ви мене так любите, шануєте?

Кулина *(пригортаючи її).* Чудна бо ти! За те, що ти добра людина, щира душа, а хіба такої людини можна не шанувати?

Марія. Ви, мамо, говорите, що я добра людина, а мені чудно це чути... я...

Кулина. Щож тут чудного? Ох... ох...

Марія. Мені здається, що я нікчемна скотина, гірш...

Кулина. Господь з тобою, що ти?

Марія. Скотині краща шана від людей, ніж мені... скотину усеж таки хазяїн жаліє, доглядає, а мене... *(зітха)*. А за що, за що?! Що я їм зробила? Чи я їм шлях перейшла, чи я їх долю заїла? Ідеш селом — сміються з мене, обходять мов прокляту, гидують мною... за щож?... Хіба у мене не така душа, не таке серце, як у людей? Дітей, маленьких дітей і тих навчають, щоб глумились наді мною! Чарівницею дорікають... Якаж я чарівниця?

Кулина. Ох... ох... Не потурай дочко, розумна людина такого говорить не буде!

Марія. Не потураю... Не потуралаб... Я згодна терпіти, переносити найтяжчі муки, аби Степан не цурався мене... Степан, для котрого я кинула усе дороге, усе святе мені, занапастила батька... Прокляття його не побоялась...

Кулина. Ох... ох... І на його не потурай, опамятається.

Марія. Ні вже! Бути може й опамятається, а кохання його до мене, прихильність, не вернуться ніколи!

Кулина. Ох... ох... не говори — це все минеться.

Марія. Узяла у мене його Пріська, на віки взяла... тяжко, мамо, тяжко! *(Схилилась їй на плече)*.

Кулина. Заспокойся, голубко!.. Не зважай на його?

Марія. Кохаю я його, мамо, щиро кохаю!

Кулина. Кажу, не зважай, коли він не варт того! Заспокойся, ляж, спочинь, а я збігаю до діда Овсія, він казав, що наготує для тебе зілля... випєш і Бог дасть, зовсім очумаєшся, здоровенька будеш.

Марія. Смерти мені, смерти, мамо, а не здоровя!..

Кулина. Що ти, Господь з тобою! Не говори дурощів: гріх таке говорити!

Марія. Не можу, не можу я без його жити!

Кулина. Ох... ох... Не можеш? А в колисці ото що лежить, га? Не цуценяж воно, а дитина твоя... Собака і та не кида діток, поки не виростить їх... Ох... ох... Ти задля його повинна жити!

Марія *(втира очі)*. Простіть, простіть мене... я розум теряю, я сама не знаю, що говорю... Простіть...

Кулина. Тож то й є. Заспокойсяж, а я пошкандибаю... Я швидко повернусь. Ох... *(Пішла)*.

*

ЯВА II.

Марія *(сама, підходе до колиски).* За для нього жити повинна! Сину мій, горе моє, доле моя безталанная! *(Павза).* Ти поки ще щасливий, не знаєш, не чуєш батьківського, людського глуму, поневіряння над собою... А пройде час, підростеш, для усіх будеш чужим, зазнаєш глуму, зневаги і нераз твоє серце обіллється кровю; повік жиденням взиватимуть... і я, твоя мати, не матиму сили захистити тебе. *(Павза).* Сміється, спить і сміється... сниться щось... *(З усмішкою).* Дитино моя, сину мій, утіхо, щастя моє. *(Припада до дитини й цілує).*

ЯВА III.

Марія і Оришка.

Оришка *(хутко увіходе).* Здоровенькі були, з вівторком!

Марія. Здрастуй, Орисю!.. *(Повернулась до неї; цілуються; кріз сльози).* Відкіла ти! Яким вітром прибило? Яка недобра, на святках як була, та й досі...

Оришка. Не вільно було. Знаєтеж, що я — запродана душа... А сльози чого то?

Марія. З радости, що тебе, Орисю, побачила. *(Цілує її).*

Оришка. Ой, не крийтесь!

Марія. Їй Богу, Орисю! Сідай, сідай отут, і я біля тебе.

Оришка *(сіда).* Спасибі.

Марія *(сідаючи).* І Господи, яка я рада, що тебе побачила! Говориж, говори, як тобі живеться?

Оришка. Моє життя всім звісне — роби і не розгинайся... — Оце, сьогодні, просилась, просилась, не пускають, так я рукою махнула. — Кат, кажу, з вами, та й подалась, бо дуже хотілося з вами побачитись.

Марія. Спасибі. *(Цілує).* Спасибі, що не забуваєш.

Оришка *(дістає з вузлика цяцьку).* Оце цяцька — принесла за для вашого сина, — візьміть.

Марія *(бере).* Спасибі, голубочко! *(Розгляда).* От забавка буде!

Оришка. А ви як живете? Чи все у вас гаразд — кажіть?

Марія *(вдає веселу).* Гаразд, Орисю, спасибі.

Оришка. Ой, гаразд, та не дуже! Чого бо ви криєтесь?

Марія. Ні... Ні...

Оришка. Чула я, чула де що, того й прибігла.

Марія. Ні... ні... нічого... так собі... нездужала трохи...

Оришка. Нездужали? *(Загляда їй в вічі).* І про це чула. А схудли як, змарніли! Ой-ой... і знаку не осталось тієї Сари, що в гаю жила, мов квітка цвіла!

Марія *(обніма її).* Не згадуй... не треба... не вороши...

Оришка *(роздивляється по хаті).* Деж свекруга?

Марія. На село пішли.

Оришка. І Степана немає?

Марія. Нема... пішов...

Оришка. Нема ладу між вами, правда нема?

Марія *(соромливо).* Правда, Орисю.

Оришка. Пріська по середині стала?

Марія *(зразу).* Ти знаєш?

Оришка. Коли усі знають, то чом же мені не знати...

Марія. Ох, Орисю, Орисю, чи я думала, чи я гадала, що таке скоїться!..

Оришка. Цього треба було ждати... З ким він тілько не кохався!

Марія. Присягавсяж він — я вірила, вірила, бо кохала... кохаю його!..

Оришка. Усі вони присягаються, та не на довго — от і ваше щастя коротеньке.

Марія. Раювання моє тяглося до зелених свят. Прибула з города Пріська й одняла у мене Степана.

Оришка. І чого вона чіпляється до нього, вонаж знає, що він жонатий.

Марія. Не розумію й сама. Ото голубочко, якось у суботу прийшов Степан з заводу, я взяла дійницю, пішла корову доїти, видоїла ото, увіхожу в хату, дивлюсь, Пріська сидить у Степана на колінях і цілуються з ним...

Оришка. Невже?!

Марія. Побачила ото я, хотіла кинутись до неї, але у мене закрутилась голова... опамяталась я після того не скоро...

Оришка. І сорому кат ма у неї!

Марія. Який там сором! Видужала ото я трошки, почала Степана просити, щоб кинув Пріську... звісно, дорікати почала його — так як почав мене бити... думала, вбє на смерть... та вбив би, колиб не свекруха...

Оришка. Бідна ви, бідна!..

Марія. Після того я аж оце тільки трохи вичуняла...

Оришка. Тож то ви так і змарніли!..

Марія. А сам уже кілько днів і до дому не показується.

Оришка. А я в неділю бачила у містечкові. Вони стояли біля крамниці — стрічки чи що купували, після того пішли до оранди. Ну, та кат з ними! Скажіть краще, де тепер ваш тато? Кажуть, що його випустили з лікарні?

Марія *(зітха)*. Випустили... не помогли ліки... У гаю усе блука, мене шукає...

Оришка. Ви бачились з ним?

Марія. Не раз. Не впізнає.

Оришка. Сердешний!.. *(Дивиться у вікно)*. О! дядько Панас і той...

Марія *(кинулась до вікна)*. Тато! тато! *(Кидається до дверей)*.

ЯВА IV.

Тіж, Панас і Лейба.

(Лейба схуд, постарів, голова лиса, тілько по краях довгі пасма волосся, без шапки; на ньому довгий подраний лапсердак).

Панас. Здрастуйте.

Оришка. Здорові, дядьку.

Марія *(припала на груди Лейбі)*. Тату! таточку! *(Ридаючи)*.

Лейба. Який я тобі тато? Тривай, тривай!.. Хм... голос її... зараз тут чув... Де вона, моя Сара?..

Оришка. Здрастуйте, хазяїне...

Лейба. І ти тут? Сара заховалась... усеб їй шуткувати... *(До Марії, котра припала до його)*. Чого ти, Прісько плачеш?

Панас *(зітхаючи, до Оришки)*. Отак, сердега, як бачиш.

Оришка *(Лейбі)*. Оце й вона, Сара ваша; невже не пізнаєте?

Лейба. Оце вона, Сара? *(Підніма Марії голову і розгляда)*. Ха-ха-ха... Справді похожа!.. Бліда тілько й худа дуже, а Сара!.. О, Сара червона, свіжа, повна... Моя Сара хороша... Сара свіжа і зодягається не так...

Панас *(до Оришки)*. Не впізнає бач.

Оришка. Бідний!

Марія *(крізь сльози)*. Тату, це я: я та сама Сара, що покинула вас, утекла... зрадила вірі... простіть...

Лейба. Знов її голос! *(Дико озирається)*. Так... так... зрадила вірі, утекла... з гоєм утекла... *(Отштовхнув Марію)*. Геть!.. геть змія... *(Раптом хватається за груди)*. Отут... отут... візьміть її, візьміть!..

Панас. Заспокойся Лейбо, чого ти?

Лейба. Візьміть... гадюка... візьміть... Отут коло грудей... біля серця вється... *(Хапаєшься за груди)*. А-а!. нема, втекла вже...

Марія. Боже! За віщо я караюся? *(Стоїть біля Оришки)*.

Панас *(до Марії)*. Не раз казав: не признавайся йому — спокійніш для нього.

Оришка. Лехко вам, дядьку, говорити.

Марія. Рідний же він мені, рідний!..

Лейба *(заспокоївся)*. Чого ти, Оришко, сидиш? Вечір уже, корову час доїти, чуєш! Ідиж мені зараз до дому, а я з Сарою прийду.

Оришка. Та що ви це таке... *(Схаменувшись)*. Слухаю, хазяїне... Зараз оце і йду.

Лейба *(до Марії)*. Чого, молодице, така засмучена? Степан де?

Марія. Не знаю.

Лейба. Не плач, не сумуй, він прийде... прийде... *(До Панаса раптово)*. Прощайте! треба Сару знайти... Йосель, молодий приїхав... *(Іде до дверей. Панас і инші за ним)*.

Панас *(Марії)*. Не ходи... зостанься... заспокойся...

Марія. Я трішки, трішки проведу...

Оришка. Справді не йдіть.

Панас. Що тобі прибуде від того? *(Усі вийшли за Лейбою; котру годину тиша)*.

ЯВА V.

Степан *(пяний)*. Тьфу... Зразу жидівський дух чути!.. В хату не навертайся... *(Сіда біля столу, павза)*. Хм... Три дні проплутався з Пріською... Любить же, любить, проклята, а не піддається!. Ну! *(Бє кулаком об стіл. Павза)*. Я, каже, хочу одна тебе кохати... з жидівкою ділитись не хочу... Щоб не було, каже, жидівки... *(Павза)*. І не буде, слово й амінь! *(Бє знову об стіл)*. Підмов, говоре, Марію, щоб з дитиною порішила, тоді її засудять, а ми поберемось. Так! *(Павза)*. Маріє, жидівко, йди сюди!.. До мене підійди, чуєш! *(Павза)*. Приходь, говоре, сьогодні, до гаю і там тобі скажу: або буду твоя, абож на віки прощай... Звісно будеш моєю... брешеш, будеш!.. *(Випадково намацав ніж на столі і стука ним об стіл)*. Силою примушу, а таки будеш моєю... Марію заріжу, а тебе добуду! *(Оглядається)*. Нема, втекла... *(Павза)*. А! так, так... порішу з жиденям... утечу... вина впаде на Марію, так, так... *(Думає)*.

ЯВА VI.

Степан і Марія.

(Марія увіходить, побачила Степана з ножем у руках і зупинилась біля дверей).

Степан. Шпигнути раз і Пріська моя! *(Кидається до колиски і заміряється ножем)*.

Марія *(кинулась до нього і вихопила ножа, несамовито кричить)*. Ой рятуйте, рятуйте!

Степан. Га?! Це ти?! А, чарівнице проклята. *(З силою штовхнув її)*. Убю, иродова душе!

Марія *(захищаючи дитину)*. Убий, убий мене... дитини не руш!.. не дам!

ЯВА VII.

Тіж і Кулина.

Кулина. Знов колотнеча?! Зявився вже, волоцюго, пянице!..

Степан *(дуже).* Мовчіть мені! Не подивлюсь, що мати!..

Марія. Мамо, він дитину хотів зарізати... з ножем кинувся... я одняла...

Кулина. Зарізати?!

Степан. Г-а-а... падлюка!.. дитину... жиденя погане — заріжу... усіх заріжу!..

Кулина. Ах ти пянице, харцизе! Ач до чого попився! людей різати...

Степан. Поріжу, поріжу!.. Спалю... Хату спалю... свою хату... Вона, жидівка, запоганила... *(До Марії).* Геть, погана, з моєї хати, геть, бо спалю!

Марія *(чудно).* Добре... піду...

Степан. Дивись же, щоб і духу твого не було! розлучнице, чарівнице! *(Хутко пішов),*

Кулина. Що ти йому скажеш, га? ох... ох... побігти до волости, бо чого доброго підпале ще, пяному море по коліна... ох... ох... *(Пішла).* Попросю, нехай візьмуть переночувати до волости. *(Пішла).*

ЯВА VIII.

Марія *(одна, котру годину стоїть біля колиски мовчки).* Жене... Кудиж ми, сину, підем? до кого прихилимось? Хтож нас привітає? Для усіх, для усіх ми чужі з тобою! *(Павза.* У цій хаті і трупові нашому нема місця, нема... у нас, сину, родина є... рідная хатина, котра мене ростила, та до розуму не довела... вона, привіта нас як рідних, радітиме нам! *(Павза). (Хутко кинулась до скрині і почала виймати одежину, в котру була зодягнена у 1-й дії).* В цій одежині я з рідної хати втекла і в цій одежині повернусь до неї... *(Ридаючи припада до колиски).* Дитино моя, сину мій безталанний, що мені з тобою робити...

Завіса.

ДІЯ V.

(Обстанова таж, що і в 1-ій дії, але гай занехаяний, млин і хата поруйновані; вікна в хаті побиті. Ґанок похилився, дах на хаті в деяких місцях попровалювався. Ніч. Далеко за лаштунками чути гуртову пісню. Під час усієї дії пісня то затихає, то знову чутна).

ЯВА І.

Лейба *(стоїть на кону, озираючись).* Саро, Саро, де ти? *(Павза).* Оришка, а йди лиш сюди! Й Оришки нема! Куди це вона поділися? Ніч, а їх нема!.. *(Озираеться).* Сьогодні чув я її голос... голос чув, самої не бачив... Жартує з старим батьком, хе-хе-хе... *(Пішов, гукаючи).* Саро!.. Саро!..

ЯВА II.

Пріська *(ще за коном).* Кахи! Кахи-и! *(Увіходе).* Нема. Невже й не прийде? Може розмняк, роскис коло вихрестки? У нього серце — ганчірка! *(Сіда на колоді біля млину).* Бреше, прийде! Не так я його закрутила, щоб не прийшов. *(Замислилась).* Сама не думала, й не гадала, що зумію так закрутити його!.. Жидівку зовсім зненавидів; за мною тілько й зорить. Певен в тім, що я його кохаю, ха-ха-ха. Ні, вороже лютий, минулось те кохання, кригою узялося... Зосталось призирство, та помста! Прикидатимусь закоханою в тебе до тієї хвилини, поки тим пекельним коханням не добюсь того, що одного з вас або в ланцюги закують абож хто небудь з вас смерть собі заподіє! О, тоді я буду весела, щаслива!.. Тодіж з призирством наплюю на тебе, та й знов у город подамся. *(Павза).* Що за знак? Може по той бік греблі дожида мене? *(Пішла).* Кахи, кахи-и!..

ЯВА III.

Марія *(зодягнена так, як була у першій дії; волосся розпущене. Іде тихо, озираеться).* От і рідний куточок і дорога хатина! *(Розгляда).* Як усе занехаяно, поруйновано... А ти, хатино, дорога колиско, що з тобою сталось? Зажурилась, похилилась... сумна стала... Я, я тебе розруйнувала... простиж... прости мене... Ох, дорого я відплатила за зневагу, за невдячність до тебе... і моє життя злая доля перекрутила, поруйнувала, насміялась наді мною, віддячила за все, за все, що я зробила. Привітай же мене, хатино, в останній раз прийми до себе. *(Іде до ґанку і зупиняеться).* Батька, батька побачити, почути од його слово, одне слово прощення і тоді спокійно померти. *(Зітха).* Ні, не простить, ні. *(Замислилась).* Щож з дитиною буде?

ЯВА IV.

Марія, Степан і Пріська.

Степан *(за лаштунками).* Кахи!..

Пріська *(теж).* Кахи-и!..

Марія *(стрепенулась).* Іде хтось! *(Стає за причілок хати).*

Степан *(увіходе, обнявшись з Пріською).* Говори, довго ти мучитимеш мене?

Пріська. Чим же я тебе мучу?

Марія. Його голос!

Степан. Будь моєю на віки!

Пріська *(зітха)*. Радаб, так ти невільний!

Степан. Пусте! Сядемо! *(Сідають на колоді)*.

Пріська. Для мене не пусте.

Марія. Він! З Пріською! *(Прислухається)*.

Степан. Щож мені робити?

Пріська. Не знаю. Я на цім тижневі у город поїду.

Степан. Брешеш, ти не поїдеш.

Пріська. Ба ні, поїду.

Степан. Я не пустю тебе!

Пріська. Я і не питатиму.

Степан. Чого тобі ще треба від мене. Бачу, що ти не кохаєш, а тільки дратуєш мене.

Пріська *(залицяється і зітха)*. Колиб не кохала, то не терпілаб глуму від людей і лайки від матері...

Степан *(цілуючи її)*. Згоджуєшся, га?

Марія *(тихо)*. А-а!

Пріська. Казалаж, що без попа не буде діла.

Степан. Ти знов за своє! Порадьже, порадь, що мені діяти?

Пріська. Я вже раяла... Невже забув? Підмов жидівку, щоб...

Степан. Дитину загубила?

Пріська. Еге!

Степан. Підмов... матиж вона... жалко їй...

Пріська. Коли щиро кохає, то...

Степан. Я оце сам трохи не порішив, та Марія не дала... потім і радий був, що од гріха одвела вона мене.

Пріська. Ха-ха-ха... Гріх... хібаж воно твоє, чи як?

Степан. Звісно, батько я йому...

Пріська. Ха-ха-ха... Похоже...

Степан. Ну, не говори дурниць. *(Обніма її)*.

Пріська *(цілуючи Степана)*. Так, Степаночку, не прийшлося нам пожити вкупі. *(Зітха)*.

Степан. Ех, Прісю, Прісю, ти й себе мучиш і мене! Чом нам не жити вкупі? Поїдем у город, я діло знайду, наймусь, ти хазяйкою, жінкою будеш у мене.

Пріська. Без попа страшно. *(Зразу)*. Ха-ха-ха...

Степан. Чого ти регочеш?

Пріська. Згадала, які ви усі дурні... Ха-ха-ха...

Степан. Що таке?

Пріська. Ха-ха-ха... Батько, каже... Ха-ха-ха!.. Усе село говоре, що то не твоя дитина!

Степан. Якто не моя?!

Пріська. Звісно, Йоселева.

Степан. Що?!

Пріська. І руде таке... Йосель же молодий Суркин був. *(Марія не може втримати себе, кидається бігти до них, але потім стримується, хутко повертається і йде в хату).*

Степан. Та що бо ти говориш? Звідки це ти взяла? *(За лаштунками чути гомін).*

Пріська. Сюди йдуть!

Степан. Ще й з лихтарем. Ходім звідціль.

Пріська. Ходім за греблю.

ЯВА V.

Панас, Кулина й Оришка.

Панас *(попереду з лихтарем).* Давно побігла?

Кулина. Та оце — о, недавно... Ох... ох...

Оришка. Я вже не застала її дома, та й побігла до вас.

Панас. Кудиж вона подалась?

Кулина. Хто його зна! Прийшла ото я з волости, а вона стоїть розпатлана, у жидівській одежині... Вхопила дитину на руки, поцілувала мене, та й говоре: »Прощайте мамо, на віки«...

Панас. Щоб ще чого не заподіяла собі, хай Бог боронить!

Кулина. Я до неї: — що ти, говорю, Бога побійся! А вона: »Ні, говорить, не хочу заїдати чужого віку«. Ох... ох... Насилу, насилу дитину одняла у неї, а вона, неначе божевільна, кинулась з хати... вітром понеслась... Прийшла ото Оришка, так я послала до тебе.

Панас. Може бродить де!

Оришка. Чи не в став кинулась, боронь Боже!

Кулина. Чого доброго... Ох... ох... Вже нікуди бідній терпіти було..

Панас. Од такого чоловіка без вісти забіжиш... Деж її шукати?

Кулина. Еге... У неї одна дорога, а у нас десять.

Оришка. Подивимось, дядьку, ще в хаті!

Панас. Чого вона в порожню хату забреде?

Оришка. Подивимось, десьже треба шукати...

Панас. Ходім, подивимось. *(Ідуть в хату. На хвилину в вікні показується світло і люди).*

Кулина *(в хаті несамовито).* Ой, Божеж мій, Боже.

Панас *(в хаті).* Подерж, Оришко, лихтаря... Я одріжу шворку, та на свіже повітря винесемо її... Може, Бог дасть, очуняє... ще тепла...

(Павза). (Панас і оришка виносять Марію і кладуть посеред кону. Кулина голосить).

Панас *(прислухається до серця).* Ні, вже... годі... заспокоілась... *(Утира очі).* Бідна, свята страднице!

Оришка *(потихеньку плаче).*

ЯВА VI.

Тіж, Степан, позаду Пріська.

Степан. Хто це тут? Що скоїлось?!

Панас. Подивись... Подивись, що ти наробив, безувіре!

Степан. Марія?! Що з нею?!

Панас. Нічого... бачиш... тебе прийшла шукати, та знайшла...

Степан. Умерла?.. Повісилась? *(Стоїть скамянілий).*

Панас *(тихо).* Добився таки свого?

Степан. Що? Ні... ні... вона жива... повинна жити! *(Кидається до трупу).* Маріє, Марієчко! Усміхнись... заговори... *(Припада до неї).* Яж до тебе вернувся, мене одурманено. Поглянь на мене, заговори...

Панас. Замовкла... на віки замовкла...

Степан. Маріє... прокинься, поглянь на мене... роскрий оченята... Я не покину тебе!

Пріська *(пекельно регоче).* Ха-ха-ха... *(Побігла).*

Панас *(обернувся).* Чуєш? — То в пеклі регочуть і радіють, що твоя душа їхня буде.

Степан. Мамо!.. люди добрі, карайте мене, вбийте, вбийте та поховайте разом з нею... *(Рида, припадаючи до мертвої).*

Панас. Іди собі, душогубе, звідкіль прийшов: пізно вже каятися. Ти не варт того, щоб тебе й поховали разом з нею... Ти одірвав її од батька, од віри і примусив померти наглою смертю... Бог тебе за це покарає!..

Степан. Боже, Боже, що я наробив?!

Кулина *(голосить).* Дитино моя, донечко моя люба, на когож ти мене покинула... сина сиротою зоставила!..

ЯВА VII.

Тіж і Лейба.

Лейба. Що тут за гармидер? *(Підходе).* Чого ви сюди прийшли? А Сари не бачили? Вона дома вже?

Панас. Дома, Лейбо, прийшла... ось вона...

Лейба *(побачивши її, кинувся до трупу).* Саро!.. Дочко!.. *(Цілує).* Вона спить... Не гомоніть... розбудите... у неї голівка болить... Не гомоніть... Шш!.. *(Сіда біля трупу, колише і наспівує).* А-а-а!.. А-а-а!..

З а в і с а.

